

Barnaárinu farin aftur um bak

Jens Pauli Heinesen: Markleys breiðist nú fyrri tær fold. Forlagið Gestur. Tórshavn 1983. 192 s. kr. 100.— Perma: Ingi Joensen.

Yrkingin »Reikar tú úti um kavalond« hjá Christiani Matras hevur latið tilfar til try seinastu bindini í skaldsøguorðini »Á ferð inn í eina óendaliga søgu« hjá Jens Paula Heinesen. Ábendingar til føroyskar bókmentir eru ikki bert at finna í titlunum, men eisini ymsastaðni í skaldsøgunum. Í tí undanfarna bindinum, »Leikur tín er sum hin ljósi dagur«, var serliga Hans Andrias Djurhuus frammarlaga, og høvudspeksónurin Hugin livdi seg eisini inn í lagnuna hjá Høgna í »Lognbra«. Her í »Markleys breiðist nú fyrri tær fold« eru ábendingarnar stundum meira sniðfundigar og goyma seg sum ein partur av tekstinum, sum ein partur av lýsingini. Til dømis har Hugin hugsar, at »tað var hvørt sitt at standa og hyggja at grösum fyrri fótarnar og so at leggja seg fram eftir grúgvu og hyggja inn millum stráini«. Fyrsta orðið av »Gras« hjá Tom Kristensen í týðing Karsten Hoydals sigur nett tað sama:

Legið sum grasið er høgt fyrri mær, ið liggi á grúgvu á bæ, nigi eg meg so djúpt, sum eg kann, min verð veksur stór og hog.

Eitt annað dømi er hendan reglan: »Royndu tey at sleppa sær móti fjarum, hesperiskum ströndum...« sum samsvarar við hesar reglur úr »Feigdarljóði« hjá J. H. O. Djurhuus: »Min sál er á ferð móti vestri, mót fjaru hesperisku strönd«.

Hetta litla spæl við loyndum tilsipingum og hálvum endurgevingum úr føroyskum bókmentum kennist ikki á nakran hátt uppgjørt, tí hægsta ynski hjá tí 13-14 ára gamla Hugini er at gerast yrkjari, og hann lesur alt, hann fær hendur á. Tað at vera skald metir hann sum tað størsta av øllum, men lýsingin av hansara fatan hevur ein fjarra av ironi, einamest tí hendan er so naiv:

Av tí at eg var skald og vildi — umframt at geva ævinleikanum mál — eisini bjarga mannaættini úr neyð og vanda, gekk eg ofta og royndi at seta saman rámandi og myndandi setningar.

Hesum sjálvupplivda naiviteti hevur Jens Pauli Heinesen greitt frá í »Trúndarjattan á kyrrindum« (Varðin 47), og ætlanin við tí ironiska skrivningarlagnum er ikki at gera gjøldur við hálóvanini hjá Hugini av skaldskapi og list yvirhøvur, men at gera vart við tað láturvert bláoygda í at halda, at onnur hava somu virðing fyrri hesum partinum av tilveruni sum tú. Uttan at eg seti javnaðarmarki millum frásøgumannin og hövundan, so er tað greidda seg sjálvan hesin seinni speiður kortini.

Granskingarferðirnar inn í bókmentaheimin fevna um ikki óvanligar bókur í einum føroyskum heimi: Carit Etlar, Richard B. Thomsen, »Heimur og heima« hjá Christiani Matras — hóast hann ikki reiðiliga »kundi...týða hennara rúnur« — »Robinson Crusoe« og »Ferð Gullivers til Pinkulingaland«.

»David Copperfield« hjá Charles Dickens hugtekur drongin, men har eru so nógv ónd menniskju, sum ikki eru lætt at fáa bilbugt við, tó at hetta eydnast í endanum. So falla bókurnar hjá svenska hövundanum Strömberg honum lættari at lesa:

Tær vóru ikki bara spennandi, men so

Jens Pauli Heinesen

Markleys breiðist nú fyrri tær fold

skaldsøga



vælsignað syrgiligar í fyrstani, at tað var ein fragd. Tær vóru heilt ódrúsi enn Copperfields. Tey óndu vóru vissiliga ónd, men tað neit ikki so fast, sorgin var líka syrgilig, men ikki so ótolandi, hesar bókurnar vóru líkasam ikki so eirindaleysar, ikki so hjartanivandi, sjálvt tá ið tær vóru um sorg og óndskap, og tað var so eyðsæð, at tá ið komið var út í eina helvt, so fóru tær at enda væl, búrhandarnir vórðu ríknir út í myrkrið, fast taki teimum, ljótir vóru teir eisini sum ber ólukkan, meðan tey vóru og góðu komu heil heim og ríkaðust upp. Her var einki at ivast í, hvat var hvítt og hvat svart.

Tað varar tó ikki leingi, fyrr enn Hugin gerst greiður yvir, at menniskjuni hjá Strömberg ikki eru livandi verur, men »bleik spökisli«, har tú »sást hvørki andlit, kropp ella sál«. Tað er sum at vakna við kaldan dreyum:

Eg hevði lisið tær allar og verið sannfjörður um, at tær vóru millum bestu bókur í verðini. Nú sat eg og hugdi at teimum. Eg sat leingi og hugdi at teimum. So tók eg eina bók fyrri og aðra eftir í føvningin, fór eftir loftsgongini við teimum, tveitti tær á gólvið í einum skápi og hugdi ikki at teimum meir. Eg vildi ikki kennast við tær.

Drongurin, sum hálóvar listini fær her ein skelk. Hann varnast, at bókur, skaldsøgur, kunnu vera óærligar, at tær kunnu lúgva fyrri lesaranum og einki lata honum aftur fyrri tíð og áhuga. Útkovr-

ingin av Strömbergi er lýst í tráð við syndafallsmýttuna; hann hoyrir ikki heima í aldingarðinum.

Sum fleiri høvundar undan Jens Paula Heinesen hava sagt frá — Heðin Brú teirra millum — so var tað fyrr ikki væl sæð, at tú sat við bók gerandisdagar. Hugin sigur frá hesum sama:

Tað var ikki væl umtøkt, at eg ein strálendi hásumardag sat og skrivaði ella lá og las. Tað var ikki beinleiðis sagt, at tað var skomm, men at tað var nakad tvætt og til þútt onga nyttu, hevði eg mangan fingið at vita. At eg las onkra kvøldarstund, kundi ganga, men dagliga og mitt um dagin! Slíkt gjørdi bert kvæntlingar og letingar.

A hesum øki var altoyð ikki stórvegis broyting hend frá aldarskiftinum til árinu eftir 2. Veraldarbardaga.

Oyðing

Hóast »Markleys breiðist nú fyrri tær fold« er gjøgnumsurgað av áhuganum hjá Hugini fyrri skaldskapi, so er hesin ikki høvudsátturin í skaldsøguni, men er bert altíð til staðar. Tað er so nógv annað sum tróðkar seg fram og krevur at verða lýst, m.a. hevur óttin fyrri kjarnorkuoyðing sett seg fastan í hugan, og hesin óttin vikur aldrin frá okkum, vaknir ella sovandi, so lúrir hann alla tíðina í dulvitinum. Tann undanfarna bókin í røðini endar við, at Hildibrand-

ur, sum gongur á læraraskúla, sigur frá Hiroshimabumbuni, og at hon fer at fáa avgerandi leiklut í okkara framtíð. »Markleys breiðist nú fyrri tær fold« byrjar við, at øll byggin tíðliga ein morgun stökkur upp úr svevni av einum omanlopi: »Meðan eg syvandi leyp úr seingini, snarlýsti tað ótandi gjøgnum meg: Teir hava tveitt eina atombumbu niður yvir okkum, nú fara vit øll at brenna upp«. Tankarnir hjá Hugini vísa, hvussu skjótt henda nýggja ræðslan hevur vunnið fótastefni, og hvussu stóran leikluturin hjá henni er. Vit liva í eini tíð, har tað fyrri fyrstu ferð í søguni hjá mannaættini er møguleiki at týna alt liv á iðld. Aður eru einstøk menniskju dripin ella bygdir og býir oyddir, men aldrin alt liv; tað var óhugsandi. Vitin um egnan deyða kann vera tung at bera — hetta er annars eitt sum skilir okkum frá dýrunum — men at bera kunleikan um vandan fyrri endaligari týning í dulvitinum er ein byrða, sum við menningini er áløgd nútímans menniskjuni.

Drongurin hevur ilt við at greiða umheiminum frá øllum tí sum bylgist innan í honum, og tá kjarnorkubumba skal sprengjast á Bikini, skilir hann ikki, at bygdarfólkið ikki letur við seg koma, men bert livir viðari sum aður. Sjálvur verður hann hendaðin dagin — sum hann væntar fer at verða evsti dagur — sendur eftir neytum. Hann mótir einari eldri konu, sum reitar hann, tí hon ikki tykist at sansa lagnustundina, men bert sigur honum, hvar hon heldur, neytini hjá teimum eru:

Neytini liggja kanska úti í Dysjum! Far so! Var hetta alt fólk sogdu á heimsins síðsta tína. Eg hugdi at teirri eldri konuni og var ikki forur fyrri at siga nakað, hon var líka sinnilg sum kúgvín, ein vert illbryntari kanska, men tað var eyðsæð, at hon einki óttaðist, og at hon helt seg sleppa at reka kúna heim á básin um aldur og allar ævir. Ikki eitt orð um Bikini og tann mikla brest. Neytini liggja kanska úti í Dysjum. Úti í Dysjum. Var tað har, eg skuldi vera staddur á degi Harmageddons?

Omanfyri standandi tankar mynda fatanina hjá dronginum av víður-skiftinum millum seg og umheimin. Hann heldur ikki, at hini sansa teir trupulleikar og spurningar sum finnast, tey lata seg ikki orkymla, men liva bert. Hann er viðhøvt tætt upp undir at samanbera tey við kúr, og tá hann einastaðni lýsir neytini, eru aðrar verur sum standa honum nærri ikki fjarar:

Lukkuligu kleyvar. Tykkara góðu, dolsku eygu. Rúmdarmyrkrið fjálgadist í teimum. Ein brunnur av mettleika og tolinmóði sum í steininum. Eingin undirgangshýrur órogvandi javnvágina har inni. Fortíð og framtíð vóru teimum ókunn.

Í Hugins eygum hevur bygdarfólkið ikki sansirnar opnar, tey siggja ikki tað ríkidemi og teir møguleikar, sum finnast í tilveruni, men ganga í stóran mun tær somu troddu gotur sum forfedranir.

Kynsliv og trúgv

Kynslivið er høvudsáhugaevnið hjá tí fjúrtan ára gamla dronginum, men tað sleppur ikki fritt at gera um seg í huganum. Syndamedvitíð er í fyrstani sterkari enn girðin ella er í hvussu er fært fyrri at basa hesari, og hann lovar ferð eftir ferð fyltur av ringari samvitsku og ræðsluslugin fyrri avleiðingunum — serliga eftir at Johannes opinbering er komin upp í spælið — at hann aldrin skal synda:

Eg legði alla mína sál opna fyrri Gudi